

เปรียบเทียบความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในพุทธปรัชญาเถรวาทและมหายาน

เนื่องจากการบำเพ็ญกรรมของพระพุทธเจ้าก่อนการตรัสรู้ จะเป็นการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ เพราะชีวิตของพระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้จะเป็นการดำเนินชีวิตของพระโพธิสัตว์ ดังนั้นในการเปรียบเทียบความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าจึงควรที่จะศึกษาการเปรียบเทียบความคิดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ เพื่อความเข้าใจในความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในบทนี้จึงแบ่งการเปรียบเทียบออกเป็น 2 ตอน คือ

- 1 การเปรียบเทียบความคิดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์
- 2 การเปรียบเทียบความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า

1 การเปรียบเทียบความคิดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์

จะเปรียบเทียบในหัวข้อ ดังนี้

- ค. เปรียบเทียบความหมายและความคิดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์
- ช. เปรียบเทียบลักษณะการบำเพ็ญบารมี
- ค. เปรียบเทียบผลของการบำเพ็ญบารมี
- ง. เปรียบเทียบพระโพธิสัตว์
- ก. เปรียบเทียบความหมายและความคิดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์

ในพุทธปรัชญาเถรวาท โพธิสัตว์ หมายถึง สัตว์ที่มุ่งบำเพ็ญบารมี เพื่อตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งการจะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ บุคคลจะต้องบำเพ็ญบารมี 10 อย่าง เมื่อบำเพ็ญบารมีมาครบ 10 อย่างแล้วก็จะได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์จึงหมายถึงบุคคลที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าต่อไปในอนาคตแต่ยังต้องเวียนตายเวียนเกิดในสังสารวัฏ ในระหว่างที่ยังไม่ตรัสรู้ก็ต้องบำเพ็ญบารมี หรือคุณความดี เมื่อบารมีเต็มเปี่ยมจึงจะตรัสรู้ โดยทั่วไปแม้จะ

เปิดกว้างไว้ว่าใครก็ได้สามารถจะบำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ได้ แต่เมื่อพูดถึงพระโพธิสัตว์แล้วก็หมายถึง พระพุทธเจ้า ส่วนโพธิสัตว์ในพุทธปรัชญามหายาน หมายถึงบุคคลผู้บำเพ็ญบารมี เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า หรือผู้ใดก็ตามที่บำเพ็ญบารมี และเป็นผูบบำเพ็ญตนอยู่ในแนวความคิดเรื่องศูนยตา เป็นบุคคลที่ได้ตัดความเกียของตัดความผูกพันมีความปรารถนาสิ่งต่าง ๆ ที่ทำความเกาะเกี่ยวด้วยทุก ๆ กรณี โพธิสัตว์จะเป็นผู้ยกเตือน ชี้แนะ บอกกล่าว สรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากภฏฐิที่เป็นโทษ เป็นภัยต่อชีวิต โดยชี้แนะให้เห็นว่า ทางใดเป็นทางนำไปสู่ความหลุดพ้นที่เป็นอมตะ ความหมายของพระโพธิสัตว์ทั้งทางมหายานและเถรวาทจึงเหมือนกันที่พระโพธิสัตว์เป็นผู้ที่ตองบำเพ็ญบารมี เพื่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่พระโพธิสัตว์ของมหายานเปิดกว้างสำหรับบุคคลทั่วไปและเน้นความสำคัญในเรื่องกรณา คือการช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ ในขณะที่ตนเองกำลังบำเพ็ญบารมีเพื่อแสวงหาโพธิญาณ เกี่ยวกับความหมายของพระโพธิสัตว์ ได้มีผู้ให้ความหมายไวต่าง ๆ กันดังนี้

"บุคคลผู้แสวงหาโพธิ"

"บุคคลผู้ตั้งจุดหมายที่จะตรัสรู้อนุตร สัมมาสัมโพธิ"

"บุคคลผู้มีปัญญา"

"จิตใจที่มีพลังและบริสุทธิ์"¹

ในพุทธปรัชญาเถรวาท ความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ ถือเป็นความคิดที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ ถือว่าพระโพธิสัตว์ เป็นบุคคลที่ยังไม่รู้แจ้งในสัจธรรมอันนำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ ตองแสวงหาความรู้ต่อไป และการเป็นพระโพธิสัตว์นั้นอาจกล่าวได้ว่าเริ่มขึ้นเมื่อบุคคลตั้งปณิธานปรารถนาพุทธภูมิ และเริ่มบำเพ็ญบารมีที่จะนำไปสู่การตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่จะเรียกว่าเป็นพระโพธิสัตว์โดยสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งแล้ว ทางคานพุทธปรัชญามหายาน

¹H. Dayal, The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sankrit Literature, p. 5

ความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์เป็นแกนกลางที่สำคัญและเป็นจุดมุ่งหมายหลักของฝ่ายมหายาน¹ พระโพธิสัตว์จะเป็นที่พึ่งของบุคคลทั้งหลาย และเป็นที่เคารพบูชาของศาสนิกผู้เลื่อมใส พระโพธิสัตว์มีหน้าที่สำคัญในการช่วยเหลือดูแลชาวโลกให้พ้นจากทุกข์ และประสบความสุขในชีวิต ในที่สุดพระโพธิสัตว์ก็กลายเป็นเหล่าเทพเจ้าผู้สถิตอยู่ในสรวงสวรรค์ ส่วนความคิดที่ว่า บุคคลจะสามารถบำเพ็ญบารมีเพื่อถึงความหลุดพ้นได้ ไม่จำเป็นต้องที่บุคคลนั้นจะต้องออกบวชเสมอไป ผู้ที่เป็นคนดีสักก็สามารถเป็นพระโพธิสัตว์ได้ สามารถที่จะมีความมุ่งหมายพระโพธิญาณอันสูงสุดได้ ได้เกิดขึ้นเนื่องจากในสมัยนั้นระบบวัดได้มีการทำงานซับซ้อน ทำความยุ่งยากลำบากใจแก่ผู้ที่สนใจ เลื่อมใสในพุทธศาสนาจึงมีการทำระบบวัดขึ้น ทำให้เกิดพระโพธิสัตว์ประเภทที่เรียกว่าคฤหัสถ์โพธิสัตว์ขึ้น

ในทางเดรวาทนั้นความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์เป็นความคิดที่สำคัญอย่างหนึ่ง และจะมีความมุ่งหมายถึงอภิศาติของพระพุทธเจ้า หรือการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้า ก่อนการตรัสรู้ จะเน้นถึงการแสวงหาทางหลุดพ้นเป็นสำคัญ แต่ในทางมหายานถือว่าความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์เป็นความคิดที่สำคัญอย่างมาก เพราะถือเป็นแกนกลางและจุดมุ่งหมายสำคัญของฝ่ายมหายาน ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ดังนี้

...วิถีของพระโพธิสัตว์ย่อมไม่มีประมาณ จริยาของพระโพธิสัตว์ก็ปราศจากขอบเขต พระโพธิสัตว์ย่อมปลุกปลองสัตว์ไม่มีประมาณให้พ้นจากห่วงแห่งทุกข์ และโดยประการดังกล่าวนี้ แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายจักตรัสรู้ธรรมเสถียร พรรณาคณของพระโพธิสัตว์ นับเป็นอสงไขยก็ปึกยังมีอาจจักพรรณนาโคจรบดินได้²

ข เปรียบเทียบลักษณะการบำเพ็ญบารมี

การบำเพ็ญบารมีของพุทธปรัชญาเดรวาท หมายถึงการปฏิบัติตามบารมีหลัก 4 ข้อ คือ ข้อที่ 1 - 4 และจะมีบารมีเสริม 6 ข้อ คือ ข้อที่ 5 - 10 เรียงลำดับดังนี้คือ

¹B.L. Suzuki, Mahayana Buddhism, p.51

²เสถียร โพธิ์นันทะ, วิมลเกียรติคุณเทสสุต (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521), หน้า 96

1	ทานบารมี	การให้ทาน
2	ศีลบารมี	การรักษาศีล
3	เนกขัมมบารมี	การออกบวช
4	ปัญญาบารมี	การมีปัญญา
5	วิริยะบารมี	การมีความเพียร
6	ขันติบารมี	การมีความอดทน
7	สัจจบารมี	การพูดจริงทำจริง
8	อธิษฐานบารมี	การมีจิตมุ่งมั่น
9	เมตตาบารมี	การมีความปรารถนาดี
10	อุเบกขาบารมี	การวางเฉย

ส่วนการบำเพ็ญบารมีของพุทธบริษัทสามมหายาน จะมีบารมีหลัก 6 ข้อ คือ

ข้อที่ 1 - 6 และจะมีบารมีเสริม 4 ข้อ ข้อที่ 7 - 10 เรียงลำดับดังนี้ คือ

1	ทานบารมี	การให้ทาน
2	ศีลบารมี	การรักษาศีล
3	กษานติบารมี	การมีความอดทน
4	วิริยบารมี	การมีความเพียร
5	ชยานบารมี	การมีสมาธิ
6	ปัญญาบารมี	การมีปัญญา
7	อุบายเกาศัลยบารมี	การมีความเฉลียวฉลาด
8	ปณิธานบารมี	การมีจิตมุ่งมั่น
9	พละบารมี	การมีกำลังหรือความสามารถ
10	ชญาณบารมี	การมีปัญญาอย่างยิ่ง

จากบารมี 10 อย่างของแต่ละฝ่าย เราจะพบว่าบารมีที่มีลักษณะร่วมกัน คือ

<u>บารมีในเดรวัต</u>	<u>บารมีในมหายาน</u>
1 ทานบารมี	1 ทานบารมี
2 ศีลบารมี	2 ศีลบารมี
3 วิริยะบารมี	3 วิริยะบารมี
4 ขันติบารมี	4 กษานติบารมี
5 อธิษฐานบารมี	5 ปณิธานบารมี
6 ปัญญาบารมี	6 ปรัชญาบารมี
	7 อุปายเกาศัลยบารมี
	8 ญาณบารมี

เป็นที่น่าสังเกตว่าบารมีในเดรวัต 6 อย่างจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับบารมีในมหายาน 8 อย่าง จากที่กล่าวไว้ข้างต้น เช่น วิริยะบารมี กับวิริยะบารมี ขันติบารมี กับกษานติบารมี อธิษฐานบารมี กับปณิธานบารมี และปัญญาบารมี กับปรัชญาบารมี อุปายเกาศัลยบารมี และญาณบารมี อย่างไรก็ตามความเหมือนกันก็ยังมีลักษณะบางสิ่งบางอย่างที่แตกต่างกันออกไปจากการพิจารณาเปรียบเทียบให้เห็นชัด ดังนี้

1 ทานบารมี ทั้งในทางเดรวัตและมหายานจะคล้ายคลึงกัน โดยการให้ทานนั้นบุคคลผู้กระทำจะต้องมีเจตนาประกอบด้วยกรุณาและอุปายโกศลและมีกาารแบ่งประเภทของทานออกเป็น 3 อย่าง คือ อามิสทาน อภัยทาน และธรรมทาน ซึ่งเมื่อพิจารณาความหมายแล้วก็จะเห็นว่าคล้ายกัน เพียงแต่มหายานเรียก อภัยทานว่า ไมตรีทาน เดรวัตได้กล่าวถึงทานบารมีในตอนที่พระสุเมธดาบสได้ตั้งปณิธานไว้ว่า "ครั้งนี้ เราเมื่อเลือกเฟ้นก็เห็นทานบารมีเป็นอันดับแรกก่อน เป็นทางใหญ่ ที่พระผู้แสงคุณใหญ่หลายพระองค์ก่อน ๆ ประพฤติตามกันมาแล้ว"¹ จากคำกล่าวนี้จะแสดงให้เห็นได้ว่าทานบารมีเป็นบารมีสำคัญอันดับแรกที่ควรบำเพ็ญก่อนบารมีอื่น ส่วนมหายานก็ให้

¹ตามกฎราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถา แปล
ขททกนิทาย พุททวงศ์, หน้า 229

คำอธิบายเกี่ยวกับทานบารมีนี้กว้างขวางออกไปว่า "ทาน คือ การให้ด้วยจิตใจที่เป็น บุญกุศล เปิดกว้าง เต็มใจ ทั้งการให้ด้วยวัตถุ หรือการช่วยเหลือด้วยความเห็นอกเห็นใจ"¹

2 ศีลบารมี ในเดรวาทได้แบ่งศีลบารมีนี้เป็น 2 ประการ คือวาริตศีล และ จาริตศีล ซึ่งมีลักษณะโดยทั่วไปเหมือนกับเบญจศีลและเบญจธรรมนั่นเอง ส่วนในมหายาน จะแบ่งศีลบารมีเป็น 3 ประการ คือ

- 1 กุศลกรรมมถ 10
- 2 ศีลที่บำเพ็ญเมื่อเป็นคฤหัสถ์
- 3 ศีลที่บำเพ็ญเมื่อเป็นบรรพชิตโพธิสัตว์

ศีลบารมีของมหายาน มีความกว้างกว่าศีลของของเดรวาท ทั้งนี้อาจจะ เป็นเพราะ มหายนให้ความสำคัญต่อลักษณะพระโพธิสัตว์มาก

3 ขันติบารมี คำนเดรวาทจะ หมายถึง ความอดทน อดกลั้น คออุปสรรค ความยากลำบากต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นขณะบำเพ็ญบารมี ซึ่งก็คล้ายกับในทางมหายาน ซึ่ง จะเรียก ขันติบารมีนี้ว่า กษานติบารมี กษานติบารมีแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

- 1 ธรรมนิษยานกษานติ คือการยอมรับความจริงของสภาวะด้วยปัญญา
- 2 พุทธิชาตญาณกษานติ คือ อดกลั้นต่อความทุกข์ยากที่เกิดขึ้น
- 3 ปโรปการธรรมกษานติ คืออดทนในการช่วยเหลือผู้อื่น

กษานติบารมี จึงมีความหมายกว้างขวางและยิ่งใหญ่กว่าขันติบารมีในเดรวาท ดังจะเห็นได้จากตอนที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกษานตวาทีคาบสและถูกพระเจ้า กสิราชาคักหันสรีระคังนี้ "เมื่อครั้งเราถูกพระเจ้ากสิราชาคักหันสรีระ ครั้งนั้นไม่ ถ่อมมัน ในอาคมะลักษณะ ไม่ถ่อมมันในบุคคละลักษณะ...ในชีวิตะลักษณะ หากเรามีความถ่อมมัน แล้วไซ้ ก็จักยังบังเกิดความโกรธแค้น"²

¹B.L. Suzuki, Mahayana Buddhism, p. 58

²เสถียร โพธิ์นันทะ, วัชรปรัชญาปารมิตาสูตฺร (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2523), หน้า 21-22



แสดงให้เห็นถึงความอดทนต่อความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นแก่ตน ที่เรียกว่า
ทุกขวิชวาสนากษานาคี

4 วิริยะบารมี ในทางเดรวาท หมายถึงความพากเพียร อุตสาหะ
มานะพยายาม เป็นมูลเหตุเริ่มของการบำเพ็ญธรรมของพระโพธิสัตว์ และเป็นเหตุให้
เกิดความอุตสาหะในการบำเพ็ญบารมีอื่นๆ ต่อไปตามที่พระสุเมธคาบสไตกลาวไว้ตอนตั้ง
ปณิธานว่า พระองค์เลือกวิริยะบารมีเป็นอันดับห้า โดยพระองค์จะสมทานความเพียรให้
มั่นในภพทั้งปวง มีความเพียรไม่ทอดยี่¹

ในมหายานได้แบ่งความเพียรออกเป็น 3 ประการคือ²

- 1 ความเพียรในการบำเพ็ญความดี
- 2 ความเพียรในการศึกษา
- 3 ความเพียรในการกระทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่น

กล่าวได้ว่าความเพียร 3 ประการของมหายานนั้นทำให้เกิดความแตกต่างใน
เรื่องการทำความเพียรของเดรวาทและมหายาน โดยทางเดรวาทนั้นเป็นการ
ทำความเพียรเพื่อเผากิเลส แต่ทางมหายานพระโพธิสัตว์ผู้มีความเพียร 3 ประการ
ดังกล่าวจะเป็นผู้บำเพ็ญธรรมโดยไม่เหน็ดเหนื่อยและมีพลังในอันที่จะทำความดี
อยู่เสมอ ทำให้การบำเพ็ญบารมี มีความมั่นคงยิ่งขึ้น ไม่ข้องกับความทุกข์ในโลก³

5 อธิษฐานบารมี ในทางเดรวาท หมายถึง ความตั้งใจมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
ทำให้เกิดความมั่นคง ไม่คลอนแคลน ส่วนในทางมหายานเรียกว่าปณิธานบารมี ซึ่งจะ

¹มหาหมกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล
พุทธกนิยายพุทธวงศ์, หน้า 237

²H. Dayal, The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit
Literature, pp. 217 - 219

³B.L. Suzuki, Mahayana Buddhism, p. 58

เป็นความตั้งใจนั้นที่จะเป็นพระพุทธรูปเจ้าเป็นสำคัญคงจะเห็นได้จากนิทาน 4 อย่างของ พระโพธิสัตว์ คือ¹

1. ไปรคสรรพสลัควังหลายให้หมคลิ้น
2. ทำลายกิเลสทั้งหลายให้หมคลิ้น
3. ศึกษาธรรมทั้งหลายให้เจนจบและเผยแพร่ธรรมนั้น
4. จะต้องบรรลุปุทธภูมิและนำสรรพสลัควังให้บรรลุดังด้วย

6 ปัญญาวารมี เถรวาทจะหมายถึง ความรู้ ความเฉลียวฉลาด และการบำเพ็ญวารมีนี้ หมายถึงการที่บุคคลได้คนักปราชญ์ บัณฑิต ผู้ เป็นผู้ยกไฟส่องหากความรู้อสามารถเปรียบเทียบได้กับวารมีที่มีความหมายในแนวนี้ของมหายานได้ถึง 3 วารมี คือ ปรัชญาวารมี อุปายเกาศัลยวารมี และชญาณวารมี ปรัชญาวารมี หมายถึงปัญญาที่เป็น ความรู้อย่างยอดเยี่ยมอันจะก่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงได้ มหายานจะเน้นความหมายของปรัชญาว่าคือ ศูนย์ตา หรือคตตา อุปายเกาศัลยวารมี หมายถึง การเป็นผู้ฉลาดในการจัดการกับเรื่องราวต่าง ๆ รวมทั้งการมีความรู้ที่แตกฉาน เพื่อสามารถชี้ นำสั่งสอนชาวโลกได้ ส่วนชญาณวารมีนั้นมีความหมายเช่นเดียวกับปรัชญา แต่อ้างถึงโดยนัยที่กว้างขวางกว่า² ความแตกต่างที่เห็นชัดคือในทางเถรวาทจะเป็นในรูปความรู้ ความเฉลียวฉลาด แต่ในทางมหายานจะเน้นกว้างไปถึง ความรู้ที่ทำให้เกิด ความรู้แจ้งเห็นจริงเพื่อชี้ นำสั่งสอนชาวโลก

วารมีแตกต่างออกไป ของเถรวาทมี 4 อย่าง ได้แก่ เนกขัมมวารมี สัจจบารมี เมตตาวารมี และอุเบกขาวารมี

เนกขัมมวารมี ได้แก่การที่บุคคลได้สละบ้านเรือนของตนเพื่อออกบวชเป็นการที่บุคคลพยายามที่จะละภาระ วางภาระ ปลดปล่อยสิ่งต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อที่จะได้สามารถสะสมความพร้อมในการที่จะได้บรรลุหรือสามารถได้พบกับภูมิธรรมชั้นสูง ๆ ขึ้นไป บารมีข้อนี้ จะทำให้บุคคลเกิดภาวะจิตในการที่จะสลัดออกจากกาม สลัดออกจากภพ เพราะได้สามารถมองเห็นโทษ เห็นภัยและทุกข์ในกามและภพ

¹ibid, p. 52

²ibid, p. 60

สัจขารมี ได้แก่การพูดจริง ทำจริงในสิ่งที่ตั้งใจไว้

เมตตาขารมี ได้แก่ ความปรารถนาให้ผู้อื่น ชีวิตอื่นเป็นสุข นำประโยชน์
สุขมาให้สังคมและโลก

อุเบกขาขารมี ได้แก่ การวางเฉยไม่ยึดมั่นถือมั่น จิตใจไม่แปรปรวนไปตาม
บุคคลและสิ่งใด ๆ

สรุปได้ว่า การที่พุทธบริษัทชาวเถรวาทได้นั้นเนกขัมมขารมี เป็นขารมีหลัก
คือเนกขัมมขารมี เนกขัมมขารมี เนกขัมมขารมี เนกขัมมขารมี เนกขัมมขารมี
คือการตั้งปณิธานของพระโพธิสัตว์ในเถรวาท จะเน้นเรื่องการแสวงหาทางหลุดพ้นเป็น
ประเด็นสำคัญ การเนกขัมมขารมี หละจากกาม หละจากภพ จะเป็นหนทางให้
การแสวงหาทางหลุดพ้นเป็นไปได้ ส่วนสัจขารมี คือการพูดจริงทำจริงก็เป็นการช่วย
สร้างให้พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญคุณความดี บุญขารมีด้วยความจริงจัง ไม่คลอนแคลน
ไม่หวั่นไหว ทำให้การแสวงหาทางหลุดพ้นเป็นจริงขึ้นได้ สำหรับอุเบกขาขารมี
การวางเฉย ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ๆ ก็เป็นการช่วยเสริมให้ เนกขัมมขารมี
ให้เป็นจริงยิ่งขึ้น ทั้งนี้ทุกสิ่งทุกอย่างจะดำเนินไปด้วยความเมตตาปรารถนาให้ผู้อื่นเป็น
สุข นั่นคือเมตตาขารมี เป็นการแสดงให้เห็นว่า พระโพธิสัตว์ในเถรวาทบำเพ็ญขารมี
ต่าง ๆ ด้วยความปรารถนาให้สังคมและโลกมีความสงบสุข

ขารมีที่แตกต่างออกไปของมหายานมี 2 ขารมี คือ ฌยานขารมี และพลขารมี
ฌยานขารมี คือการตั้งมั่นของจิต ซึ่งบุคคลจะบำเพ็ญฌยานขารมีได้ก็ต่อเมื่อได้มีการ
สละเวือนของตนแล้ว จะคล้ายกับเนกขัมมขารมีของเถรวาท แต่ฌยานขารมีจะเป็น
การบำเพ็ญสมาธิต่าง ๆ เพื่อขจัดกิเลส การบำเพ็ญฌยานขารมีจะมีรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจะ
เป็นหนทางไปสู่ความหลุดพ้นและจะสร้างเสริมให้เกิดเหตุอันต่าง ๆ ได้ ดังนั้น
ฌยานขารมีจะมีลักษณะเหมือนการบำเพ็ญฌยานของฝ่ายเถรวาทที่จะทำให้ผู้บำเพ็ญได้มีโอกาส
สามารถมีบุญทิพย์ ตาทิพย์ แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้

พลบารมี เป็นกำลังที่จะทำให้เกิดความสามารถในการที่จะบำเพ็ญบารมีอื่น ๆ ให้ต่อเนื่องกันไปได้ กำลังในที่นี้ไต่แก่ ความสามารถที่เกิดจากการได้ฟังธรรม จากการภาวนา ทำให้สามารถมีความเข้าใจชัดในธรรมต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งและยากต่อความเข้าใจได้

เนื่องจากพระโพธิสัตว์ในมหายาน มีปณิธานที่จะช่วยเหลือผู้อื่น จึงจำเป็นต้องมีจิตตั้งมั่น ฐานบารมีจึง เป็นบารมีหลักข้อหนึ่งที่พระโพธิสัตว์ของบำเพ็ญ การบำเพ็ญ พลบารมีก็จะช่วยสร้างเสริมให้การบำเพ็ญบารมีอื่น ๆ ของพระโพธิสัตว์ดำเนินไปได้ ต่อเนื่อง ไม่เกิดความท้อถอยเมื่อเจออุปสรรคใด ๆ ในการที่พระโพธิสัตว์ได้ทำการช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์จากวัฏสงสาร

จากลักษณะการบำเพ็ญบารมี ก็จะมีได้ว่าทั้ง 2 ฝ่ายเน้นบารมีหลักแตกต่างกัน แต่บารมีหลักที่เน้นร่วมกันจะมี 3 อย่างไต่แก่ ทาน ศีล และปัญญา ซึ่งบารมีหลักที่ ตรงกันทั้ง 2 ฝ่ายนี้ก็จะเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนชาวพุทธทั้ง 2 นิกาย คือการให้ทาน การรักษาศีล และการฟังธรรม หรือการทำสมาธิ สวดมนต์ ภาวนา ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญญาตามมา และการที่ลักษณะการบำเพ็ญบารมีของทั้ง 2 ฝ่าย มีลักษณะ คึงกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นก็เนื่องมาจากลักษณะจุดมุ่งหมายของพระโพธิสัตว์ที่แตกต่างกัน นั่นคือ เถรวาทจะให้ความสำคัญในการแสวงหาความหลุดพ้นก่อนจึงจะช่วยเหลือผู้อื่น แต่ ของมหายานจะเน้นการช่วยเหลือผู้อื่น কেনซ้ำกว่าการแสวงหาโพธิญาณ

ค การเปรียบเทียบผลของการบำเพ็ญบารมี

ผลของการบำเพ็ญธรรม หรือการบำเพ็ญบารมีของเถรวาท จะทำให้บุคคลได้ เปลี่ยนฐานะเป็นอริยบุคคล ทั้งนี้จากการบำเพ็ญบารมีจะทำให้บุคคลสามารถละสังโยชน์ได้ ตามลำดับไป ซึ่งจะทำให้บุคคลนั้นมีสถานะจิตใจที่เปลี่ยนแปลงไปจากปุถุชนคนธรรมดา เลื่อนระดับจิตสูงขึ้นเป็นอริยบุคคลตามลำดับขั้น เช่นเดียวกับการบำเพ็ญบารมีของ มหายาน จะทำให้ภาวะพระโพธิสัตว์มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามขั้นภูมิต่าง ๆ จนกว่า จะพบโพธิญาณ

ลักษณะบุคคลในชั้นต่าง ๆ

- 1 ปุถุชน บุคคลธรรมดาที่ยังมีโลภ โกรธ หลง
- 2 โคตรภู บุคคลผู้สนใจธรรม ให้ทานรักษาศีล
- 3 โสคัมบัน¹ บุคคลผู้ละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส
- 4 สกิทาคามี บุคคลผู้ละสังโยชน์ 3 อย่างข้างต้น และมีกิเลสเบาบาง
- 5 อนาคามี บุคคลผู้ละสังโยชน์ 5 อย่างได้
- 6 อรหันต์ บุคคลผู้ละสังโยชน์ 10 อย่างได้ทั้งหมด

ลักษณะพระโพธิสัตว์ในภูมิต่าง ๆ

- 1 ประมุขิตาภูมิ เป็นผู้พ้นจากบุคคลธรรมดา
- 2 วิมลภา เป็นผู้ที่แนะนำบุคคลอื่นให้อยู่ในกุศลกรรมบถ 10
- 3 ประภาภา เป็นผู้ใดอภิญา 5
- 4 อรรจิมตี เป็นผู้ละสักกายทิฏฐิได้หมด เริ่มออกบวช
- 5 สุตุขยาภูมิ เป็นผู้สั่งสอนผู้อื่นในอริยสัจ 4
- 6 อภินุช เป็นผู้มีสูงส่งสารวิญและนิพพานด้วยปัญญา
- 7 ทูรังคมา เป็นผู้ไม่ของควยกิเลสทั้งปวง มีลักษณะเป็นอรหันต์
- 8 อจลา เป็นผู้สามารถแปลงกายได้
- 9 สาขุมติ เป็นผู้ร่ำรวยในสรรพสิ่ง
- 10 ชรรณเมฆา เป็นผู้เทียบเท่าพระพุทธเจ้า

จากลักษณะดังกล่าวข้างต้นก็จะเห็นได้ว่าลักษณะบุคคลชั้นแรกของเถรวาทเป็น
 ปุถุชนคนธรรมดาที่ยังมีกิเลสโลภ โกรธ หลง ซึ่งลักษณะนี้ไม่ปรากฏอยู่ในรูปของ
 พระโพธิสัตว์ของมหายาน ส่วนโคตรภู ซึ่งเป็นขั้นที่บุคคลเริ่มสนใจธรรมก็จะเทียบเท่า

¹พระโสคัมบันเป็น "ผู้ถึงกระแสพระนิพพาน" แน่วแน่ต่อการตรัสรู้ในกาล
 ภายหน้า เป็นผู้ไม่ตกต่ำแม้ว่ายังมีกิเลส แต่ก็ยังเป็นกิเลสชนิดที่ไม่ทำให้กระทำกรรมชั่ว
 ไม่จำเป็นต้องเป็นเพศบรรพชิต สามารถอยู่ครองเรือนมีสามีภรรยา มีบุตรธิดาได้

กัมมที่ 1-2 ของมหายาน คือ ประมุทิตา กับวิมลิตา ที่พระโพธิสัตว์พ้นจากคนธรรมดา ซึ่งเน่ผู้นั้นให้อยู่ในกุศลธรรม ส่วนลักษณะต่อไปจะรวม ๆ กันไป คือ ระวังอริยมุคคต ตั้งแต่ โสคาบัน สติฬาคามี และอนาคามี ซึ่งจะสามารถละสังโยชน์ได้ 3-5 อย่าง ละโลก โกรธ หลง และเข้าสู่กระแสพระนิพพาน ก็จะเทียบเท่ากับกัมมต่าง ๆ ของ มหายาน กัมมที่ 3-6 ซึ่งจะสามารถละสลักกายทิฏฐิ เหมือนในเดรวาทได้ สามารถได้ อริญญา เข้าใจในอริยสัจ 4 และมีมหากรุณาต่อสรรพสัตว์ ในขั้นสุดท้ายของเดรวาท คือ ระวังอรหันต์ ก็จะเทียบเท่ากับ กัมมที่ 7-10 ซึ่งในขั้นนี้พระโพธิสัตว์จะไม่ข้องเกี่ยวกับกิเลสทั้งปวง ภู้งในสรรพสิ่ง และสามารถเทียบเท่าพระพุทธเจ้า สรุปได้ว่า ผลของการบำเพ็ญบารมีของทั้งสองฝ่ายจะคล้ายคลึงกันแต่ของมหายานจะมีลักษณะชัดเจนกว่าเป็นระบบกว่า ทั้งนี้เพราะในแต่ละกัมมพระโพธิสัตว์จะบำเพ็ญบารมีเฉพาะอย่างเด่นชัด ความสำคัญ นอกเหนือจากการบำเพ็ญธรรมอื่น ๆ ดังได้แสดงไว้แล้วในบทที่ 4

ง เปรียบเทียบพระโพธิสัตว์

เมื่อกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ พุทธศาสนิกชนฝ่ายเดรวาทส่วนใหญ่จะคำนึงถึงอดีตชาติ ของพระพุทธเจ้า โดยในปัจจุบันจะหมายถึงพระสมณโคดม ซึ่งเคยดำรงชีวิตเป็น พระโพธิสัตว์ เพื่อบำเพ็ญคุณความดี สร้างสมบารมี ปราบณาพระสัพพัญญุตญาณ เรื่องราวของพระโพธิสัตว์ในเดรวาทจึงหมายถึงบุคคลคนเดียวที่ใ้บำเพ็ญบารมีในชาติ ต่าง ๆ จนเต็มเปี่ยมบริบูรณ์จึงจนสามารถตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า แต่ที่แท้จริงในเดรวาท นั้นเองตำแหน่งพระพุทธเจ้าก็มีได้ถูกขาคว่าเป็นของพระสมณโคดมโดยเฉพาะ ผู้ใ้บำเพ็ญ บารมีใ้บริบูรณ์เท่าเทียมพระสมณโคดมก็เป็นผู้พระพุทธเจ้าได้

สำหรับพุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานก็มักจะมีคามมุ่งหมายไปถึงพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ หรือพระ ขยานโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นเทพเจ้าสถิตย์อยู่บนสรวงสวรรค์ เช่น พระอวโลกิเตศวร โพธิสัตว์ ที่รู้จักในหมู่ชาวมหายานว่า "เจ้าแมกวนอิม" ทั้งนี้เพราะชาวพุทธฝ่ายมหายาน มีความเชื่อและศรัทธาว่า พระโพธิสัตว์เหล่านี้จะสามารถช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ยาก ทั้งปวงได้ ด้วยมหากรุณาของพระองค์ นอกจากจะมีการบวงสรวง แสดงความเคารพ นับถือพระโพธิสัตว์แล้ว ชาวพุทธฝ่ายมหายานจะมีแนวทางการดำเนินชีวิตโดยมีจุดมุ่งหมาย

เป็นพระโพธิสัตว์ จึงทำให้เกิดมีประเภทโพธิสัตว์ขึ้น ได้แก่ คฤหิโพธิสัตว์ บรรพชิตโพธิสัตว์ นั่นคือพระโพธิสัตว์ของมหายานได้มีอิทธิพลยิ่งต่อระบบชีวิตของพุทธศาสนิกชน เป็นจุดหมายหลักที่เป็นความสำคัญ কেনต์ซ์ของพุทธปรัชญามหายาน

2 การเปรียบเทียบความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า

จะเปรียบเทียบในหัวข้อดังนี้

- ก เปรียบเทียบแนวความคิดทั่วไป
- ข เปรียบเทียบลักษณะและคุณสมบัติ
- ค เปรียบเทียบภาวะการเป็นพระพุทธเจ้า
- ง เปรียบเทียบหลักคำสอน
- จ เปรียบเทียบพระพุทธเจ้า

ก เปรียบเทียบแนวความคิดทั่วไป

ความคิดทั่วไปเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าทั้งของเถรวาทและมหายานจะเหมือนกันในเรื่องจำนวนของพระพุทธเจ้า ทั้ง 2 ฝ่ายจะแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าได้มีมากมายแล้วในอดีต ไม่ได้มีเฉพาะพระสมณโคตม หรือพระศากยมุณีเท่านั้น ความคิดนี้ทำให้โคมองเห็นถึงความยาวนานของชีวิตมนุษย์ที่เวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร ต้องพบกับความสุข ความทุกข์ ภัยต่าง ๆ ของชีวิต และมนุษย์ก็แสวงหาหนทางที่จะนำชีวิตของตนให้พ้นจากความทุกข์เหล่านั้น อาจจะเป็นเพียงเพื่อแสวงหาความสุขให้แก่ชีวิตหรือจะแสวงหาทางหลุดพ้นจากวัฏสงสารก็ตาม มนุษย์บางคนก็ได้อาศัยบทเรียนของตนเป็นเครื่องชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตมาครั้งแล้วครั้งเล่าในหนทางอันยาวไกล ซึ่งสุดท้ายจะประมาทได้ พระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นผู้ชี้แนะหนทางที่จะนำพุทธศาสนิกชนให้ดำเนินชีวิตไปสู่ความสุข ความสงบ ความเจริญก้าวหน้า รอดพ้นจากความทุกข์โศกต่าง ๆ จนสามารถนำชีวิตให้พ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดที่เรียกว่าวัฏสงสาร เขาสูหนทางแห่งความสงบ คือนิพพานได้ นั่นคือชีวิตถึงความสิ้นทุกข์ทั้งปวงซึ่งภาวะเช่นนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นภาวะแห่งความสุขสูงสุดที่มนุษย์จะพึงหวัง เขาถึงได้

ท่านจึงกล่าวได้ว่า "สังขารเป็นทุกข์อย่างยิ่ง บัณฑิตทราบเนื้อความนี้ตามความเป็นจริง แล้วยอมทำให้แจ้ง ซึ่งนิพพาน เพราะนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง..."¹

ในค่านความคิดที่แตกต่างกันไป ความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าของเถรวาทจะให้ความสำคัญแก่พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน คือพระสมณโคดมซึ่งมีพระวรกายเป็นมนุษย์ธรรมดา เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ซึ่งได้บำเพ็ญบารมีอย่างยิ่ง จึงได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อกล่าวถึงพระพุทธเจ้าเถรวาทมักจะมีความคิดไปถึงเรื่องพระกัณฑ์มหาบุรุษลักษณะ 32 พระพุทธคุณ และคำสั่งสอนของพระองค์ที่ทำให้ชีวิตพ้นทุกข์ได้ แต่ทางฝ่ายมหายานจะไม่ได้เน้นความสำคัญแก่พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน คือพระศรีศากยมุนี กลับไปเน้นความสำคัญของพระพุทธเจ้าประเภทที่เรียกว่า ชยานิพุทธะซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าที่สถิตอยู่บนสรวงสวรรค์ หรือแดนที่เรียกว่า พุทธเกษตร ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงพระพุทธเจ้ามหายานมักจะมีความคิดไปถึงเรื่องตรีกายของพระพุทธเจ้า หรือความคิดที่ต่างออกไปอีกคือเรื่อง อาทิพุทธะ มานุสสพุทธะ และชยานิพุทธะ

การที่มีมหายานมีความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าแตกต่างออกไปเช่นนี้ก็เนื่องมาจากการที่มีมหายานเชื่อว่าคนส่วนใหญ่ไม่ได้มีความต้องการที่จะแสวงหาทางหลุดพ้นมุ่งพระนิพพาน เหมือนเถรวาท แต่จะมีความปรารถนาชีวิตที่เป็นสุข นั่นคือปรารถนาชีวิตในดินแดนที่เรียกว่าสุขาวดี การบูชาพระพุทธเจ้าที่ชื่อว่า พระอมิตายะ จะทำให้ได้รับความช่วยเหลือให้ได้มีชีวิตที่เป็นสุขในที่ที่ตนปรารถนาไว้ และเนื่องจากการที่พุทธศาสนาจำเป็นจะต้องต่อต้านอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในเวลานั้น ความคิดดังกล่าวนี้ผสมกับความซาบซึ้งในบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าจึงทำให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับตรีกายของพระพุทธเจ้าขึ้นในพุทธปรัชญามหายาน

ข เปรียบเทียบลักษณะและคุณสมบัติ

ทั้งเถรวาทและมหายาน ต่างก็มีการกล่าวถึงลักษณะและคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าที่มีลักษณะเฉพาะ พิเศษ แตกต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไป แต่ในเรื่องรายละเอียดปลีกย่อย

¹พ. ศ. ๒๕๓๕. ๒๕/๒๕/๓๕

และการให้ความสำคัญในแต่ละลักษณะ และคุณสมบัตินั้นจะแตกต่างกันไปทั้งนี้เพราะแนวความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามีความแตกต่างกัน พระพุทธเจ้าของเถรวาทจะมีลักษณะพระพุทธเจ้าที่มหายานเรียกว่า มานุสสพุทธะ ดังนั้นลักษณะพระพุทธเจ้าของเถรวาทจึงเน้นถึงมหาปรีศลลักษณะ 32 คือลักษณะของมหาบุรุษ ซึ่งได้มาจากบุรพกรรมที่ได้ทรงกระทำไว้นานก่อน และจากลักษณะบุรพกรรมก็กล่าวได้ว่าพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญบารมีมาก่อนนั่นเอง เช่นได้กระทำอริกุศลธรรม อันได้แก่การฆ่าเพื่อทาน คือ บารมีเป็นต้น การเข้าพบสมณพราหมณ์ก็เป็นปัญญาบารมีอย่างหนึ่ง ส่วนลักษณะคุณสมบัติของพระองค์ ได้แก่ พุทธคุณ หรือศพลญาณนั้น ผู้วิจัยคิดว่าเกิดขึ้นจากการที่พระองค์มีมหาปรีศลลักษณะ 32 ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ได้ปฏิบัติธรรมบำเพ็ญบารมีมาแต่อดีตชาติจึงทำให้พระองค์ทรงมีปรีชาหยั่งรู้ในสรรพสิ่ง และมีพระปรีชาสามารถเหนือบุคคลธรรมดาทั่วไป

เนื่องจากมหายานจะให้ความสำคัญแก่พระพุทธเจ้าประเภทยานิพุทธะ คือ พระพุทธเจ้าที่สถิตอยู่ในพุทธเกษตร จึงทำให้เกิดลักษณะของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่าตรีกายขึ้นโดยตรีกายถือเป็นเรื่องสำคัญในเรื่องลักษณะพระพุทธเจ้าของมหายาน นั่นคือลักษณะพระพุทธเจ้าจะมี 3 ลักษณะ คือ

- 1 นิรมานกาย
- 2 ธรรมกาย
- 3 สัมโภคกาย

ฝ่ายเถรวาทก็มีความคิดเกี่ยวกับลักษณะกายของพระพุทธเจ้าเช่นกัน แต่จะหมายถึงนิรมานกาย และธรรมกายเท่านั้น และไม่ได้ให้ความสำคัญในลักษณะดังกล่าวนี้เด่นชัดเป็นลักษณะสำคัญเหมือนมหายาน และเนื่องจากพระพุทธเจ้ามีลักษณะสัมโภคกาย จึงทำให้คุณสมบัติของพระพุทธเจ้าของมหายานมีลักษณะเหนือมนุษย์ธรรมดา เช่น พระอมิตาภะพุทธเจ้า จะมีลักษณะเปรียบเสมือนพระเจ้าในศาสนาคริสต์และพระอิศวร¹ ใน ศาสนาฮินดู เป็นต้น

¹ B.L. Suzuki, Mahayana Buddhism, p. 41

เดรวาทและมหายานจะมีลักษณะและคุณสมบัติเกือบทุกอย่างที่ตรงกัน ในเรื่องเกี่ยวกับมานุสสุพุทฺธะและธรรมกายเป็นส่วนมาก เพียงแต่การให้ความสำคัญนั้นต่างกัน และมหายานจะมีลักษณะที่เด่นชัดในเรื่องธรรมกายและสัมโภคกาย ธรรมกายเดรวาทมีได้ยกขึ้นเป็นกฎนามธรรมสากล แต่หมายถึงกายที่มีธรรมหรือกายของพระองค์ที่เป็นบ่อเกิดของพระธรรม

ค เปรียบเทียบภาวะการเป็นพระพุทธเจ้า

จากการค้นคว้าวิจัยได้พบว่าพระพุทธเจ้าในเดรวาทจะเป็นบุคคลผู้ได้บำเพ็ญบารมีมาเต็มเปี่ยม และได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนพระพุทธเจ้าในมหายานโดยทั่วไปจะอยู่ในฐานะสัมโภคกายเป็นเทพเจ้าสถิตย์อยู่ในดินแดนที่เรียกว่า พุทธเกษตร เนื่องจากแนวความคิดแตกต่างกันเช่นนี้ ทำให้ภาวะการเป็นพระพุทธเจ้าทั้งฝ่ายเดรวาทและฝ่ายมหายานแตกต่างกันออกไปอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามเนื่องจากภาวะการเป็นพระพุทธเจ้าในมหายานได้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 1 พระอาทิพุทฺธะ
- 2 พระมานุสสุพุทฺธะ
- 3 พระชยานิพุทฺธะ



จากลักษณะดังกล่าว ทำให้เห็นได้ว่าภาวะการเป็นพระพุทธเจ้าของเดรวาทจะมีลักษณะตรงกับภาวะการเป็นพระพุทธเจ้าของมหายาน เฉพาะพระพุทธเจ้าประเภทมานุสสุพุทฺธะเท่านั้น ซึ่งพุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานไม่ได้ให้ความสำคัญมากเท่ากับพระชยานิพุทฺธะที่สถิตย์อยู่ ณ พุทธเกษตรต่าง ๆ

ลักษณะภาวะการเป็นพระพุทธเจ้าของเดรวาท ที่ตรงกับมานุสสุพุทฺธะของมหายาน คือการที่พระพุทธเจ้าทรงเป็นบุคคลธรรมดาที่มีร่างกายอันประกอบด้วยขันธ์ 5 และอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ได้แก่ภาวะการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ความสุข ความทุกข์ เหมือนบุคคลทั่วไป พระพุทธเจ้าจะต้องบำเพ็ญบารมีมาแต่อดีตชาติ นั่นคือทั้งเดรวาทและมหายานจะต้องเป็นพระโพธิสัตว์มาก่อน ได้ทรงบำเพ็ญบารมีถึงที่ใดกล่าวไว้แล้วใน

บทที่ 2 และบทที่ 4 ข้างต้น และในชาติสุดท้ายก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าทั้งพระพุทธเจ้า
ในเจรวาทและมานุสสพุทธะก็ได้ทรงค้นคว้าแสวงหาหนทางเพื่อตรัสรู้ตามที่พระพุทธประวัติ
ฝ่ายมหายานกล่าวไว้ดังนี้

...คุณภิกษุทั้งหลาย ตถาคตนั้นเกิดความปริวิตกขึ้นอย่างนี้ว่า ชรรณของ
อูรวราคะนั้นแล ไม่เป็นธรรมนำออกจากสังสารวัฏ นำออกไม่ได้ ดังนั้นจะเป็นไป
เพื่อความสิ้นทุกข์อย่างเด็ดขาดได้อย่างไร ทำอย่างไรหนอเราจะเห็นดวงตา
ธรรมยิ่งกว่านี้¹

นอกจากนี้ยังได้ทรงกระทำทุกกริยา คือความประหลาดซึ่งยากที่ใครจะทำได้
เพราะทรงบำเพ็ญพรตและตบะตลอด 6 ปี²

ก่อนการตรัสรู้ พระมานุสสพุทธะได้ทรงอธิบายฐานความเพียรดังนี้คือ "ร่างกาย
ของเราจงเหือดแห้งไปในอาสนะนี้ และหนัง กระดูก เนื้อ จนถึงความย่อยยับไปเกิด
เมื่อยังไม่บรรลุโพธิอันแสนยากที่จะได้ตลอดเวลาหลายกัลป์จะไม่เคลื่อนไหวและใจ
จากอาสนะแล"³

จากพระพุทธประวัติฝ่ายมหายาน ในคัมภีร์ลลิตวิสตระ จะเห็นได้ว่าการได้
ภาวะพระมานุสสพุทธะในมหายาน ก็ไม่แตกต่างจากการได้ภาวะพระพุทธเจ้าในเจรวาท
แต่ฝ่ายมหายานจะมีความคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับพระมานุสสพุทธะว่า เกิดจากอำนาจของ
พระอาทิตย์ซึ่ง เป็นแหล่งกำเนิดของพุทธะทั้งหลายทั่วจักรวาล⁴ อีกด้วย

ลักษณะภาวะการเป็นพระพุทธเจ้าที่แตกต่างกันชัดเจนอีกประการหนึ่ง คือ
ในพุทธปรัชญามหายานได้มีภาวะพุทธะอีก 2 ประเภท คือ พระอาทิตย์พุทธะ และพระชยานิพุทธะ
พระอาทิตย์พุทธะเป็นพระพุทธเจ้าที่ทรงอุบัติมาพร้อมกับโลก และประจำโลกอยู่ชั่ววันหนึ่ง ถือว่า
เป็นพระพุทธเจ้าองค์แรกเป็นที่มาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายในจักรวาล อย่างไรก็ตามก็แนว
ความคิดเกี่ยวกับพระอาทิตย์พุทธะจะเด่นชัดในประเทศเนปาลและทิเบต แต่ไม่ค่อยมีความ
สำคัญนักในประเทศจีน และญี่ปุ่น ส่วนพระชยานิพุทธะเป็นพระพุทธเจ้าที่อุบัติมาจาก

¹ แสง มนวิฑูร, คัมภีร์ลลิตวิสตระ, หน้า 749

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 762

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 805

⁴ เสฐียร พันธงชัย, พุทธศาสนาฝ่ายมหายาน, หน้า 74

พระอาทิตย์พุทธรูป เช่นเดียวกับพระมานุสสุพุทธรูป สำเร็จเป็นพระพุทธรูปเจ้ามาโดยอำนาจ
 ฌานของพระอาทิตย์พุทธรูป จะประทับอยู่ในสวรรค์โดยมีคุณลักษณะ อันบริสุทธิสมบูรณ์เป็น
 พระพุทธรูปเจ้าที่ทรงดำรงอยู่ในฐานะสัมโพกกายหรือกายทิพย์ ซึ่งจะมองเห็นโคจรเฉพาะ
 เหล่าพระโพธิสัตว์เท่านั้น แต่มนุษย์ปุถุชนไม่อาจเห็นพระองค์ได้

การที่ฝ่ายมหายานมีภาวะพุทธรูปแตกต่างออกไปเช่นนี้ เพราะอรธกถาจารย์
 ฝ่ายมหายานได้สร้างอาทิตย์พุทธรูปขึ้นเพื่อให้แมงภาคลงมาปรากฏเป็นพระพุทธรูปเจ้าและ
 พระโพธิสัตว์ เพื่อจะต่อต้านกับอิทธิพลของ ศาสนาพราหมณ์ซึ่งได้ฟื้นฟูปรับปรุงและเผยแพร่
 อิทธิพลในเวลานั้น ส่วนพระชยานิพุทธรูปซึ่งประทับอยู่ในพุทธเกษตรต่าง ๆ และเป็นที่มา
 ของพระชยานิโพธิสัตว์ ผู้คอยช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ภัยได้เกิดขึ้นเพื่อเป็น
 ที่พึ่ง และเป็นผู้นำชาวพุทธมหายานไปสู่ชีวิตที่สุขสบายในอนาคต

สรุปได้ว่าภาวะการเป็นพระพุทธรูปเจ้าเดรวาทจะเหมือนกันกับของมหายานใน
 ภาวะที่เป็นพระมานุสสุพุทธรูป แต่จะแตกต่างกันอย่างชัดเจนเนื่องจากในมหายานจะมี
 ภาวะพุทธรูปอีก 2 ประเภท ซึ่งมีบทบาทสำคัญว่า

ง. เปรียบเทียบหลักคำสอน

หลักคำสอนหรือพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้า จะมีปรากฏอยู่ที่ทั้งเดรวาท
 และมหายาน แต่หลักคำสอนในเดรวาทจะเน้นเรื่องอริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท และ
 ไตรลักษณ์เป็นคำสอนสำคัญ ส่วนฝ่ายมหายานนั้นจะแตกต่างกันออกไปตามนิกายต่าง ๆ
 ขึ้นอยู่กับแนวความคิดของผู้ก่อตั้งนิกายนั้น

อริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก
 ธรรมจำเป็นสำหรับทุก ๆ คน ที่ปฏิบัติสามารถจะนำตนเองไปถึงความดับทุกข์ได้ เป็น
 หลักเหตุผลที่พิสูจน์ได้ด้วยตนเอง โดยมีอริยมรรคเป็นแนวทางดำเนินชีวิตที่จะนำผู้ปฏิบัติ
 ไปสู่จุดหมายปลายทางของชีวิต

¹หลังสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช หลังจากเปลี่ยนรัชกาล พระพุทธศาสนาเริ่ม
 เสื่อม เพราะกษัตริย์ราชวงศ์สุยคะในแคว้นมคธขึ้นครองราชย์ต่อจากราชวงศ์เมารยะนั้น
 ทรงนับถือศาสนาพราหมณ์

ปฏิจตุสมุปบาท เป็นหลักธรรมที่เป็นกฎธรรมชาติที่มีความหมายเดียวกันกับ อริยสัจ 4 เพราะเป็นกฎแห่งเหตุผลหรือกฎแห่งความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน แสดงให้เห็นถึงภาวะการ เกิดดับเนื่องด้วยปัจจัยต่าง ๆ เห็นว่าสรรพสิ่งในโลกนี้เกิดขึ้น เพราะมีเหตุปัจจัย ทุกข์โศกใด ๆ ของชีวิตก็มีเหตุปัจจัยอิงอาศัยอยู่ ถ้าเราสามารถ ดับเหตุปัจจัยได้ ทุกข์โศกนั้นย่อมดับสิ้นไป

ไตรลักษณ์ เป็นหลักธรรมที่แสดงถึงสภาวะของสรรพสิ่ง ลักษณะทั่วไปของ สิ่งทั้งปวงที่จะต้องมีการ เปลี่ยนแปลงความเป็นทุกข์และความไม่มีตัวตน ผู้ที่สามารถทำ ความเข้าใจในสภาวะเหล่านี้ของสิ่งทั้งปวงได้ก็จะสามารถเห็นความจริงในโลก มีชีวิต อยู่ในโลกได้อย่าง เป็นอิสระและเป็นสุขยิ่งขึ้น

ในเกรวาทหลักคำสอนจะ เน้นให้บุคคลปฏิบัติธรรมเหล่านั้นแล้วผู้ปฏิบัติจะสามารถ พ้นทุกข์ได้ นั่นคือในเกรวาทคำสอนจะ เน้นหลักให้ปฏิบัติและจะสามารถพ้นทุกข์ได้ด้วยตนเอง หลักธรรมเหล่านั้นเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและสั่ง สอนมาในอดีต

ในมหายานหลักคำสอนที่สำคัญจะแตกต่างกันไปตามนิกายต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ลักษณะกว้าง ๆ ของมหายานที่จะครอบคลุมโดยส่วนรวมได้แก่ ธรรมชาติของมนุษย์และ จุดหมายปลายทาง ความสุข ความทุกข์ ความดิศบาป และความหลุดพ้น ดังจะเห็นได้ จากหลักคำสอนสำคัญของนิกายต่าง ๆ ดังนี้

นิกายมาชยามิก สอนว่าทุกสิ่งทุกอย่างตั้งอยู่บนเงื่อนไขว้บางอย่างเสมอ มี ลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไม่คงที่และกำหนดให้แน่ชัดลงไปไม่ได้ เป็นศูนย์ตา และมีความจริง สองระดับ คือสมมติสัจจะ และปรมัตถสัจจะ

นิกายโยคจาร สอนว่าจิตเท่านั้นที่เป็นจริง และการรู้จักควบคุมตัวเองโดย ควบคุมจิตหรืออาลัยวิญญาณ จะค่อย ๆ หยุดสภาวะทางจิตที่ไม่น่าปรารถนาลงได้ และพัฒนา ไปสู่สภาพ "นิพพาน" ในที่สุด

นิกายสุชาวดี สอนว่ามนุษย์ไม่มีกำลังเพียงพอที่จะช่วยเหลือตัวเองได้ ต้องพึ่งพาอำนาจการช่วยเหลือของพระพุทธรูปเจ้าอมิตาภะ และจะบรรลุความรอดได้โดยการภาวนา พระนามของพระอมิตาภะ

นิกายเซ็น สอนว่าธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ มีอยู่ในสรรพสัตว์ บุคคลควรปล่อยจิตใจให้เป็นอิสระให้เป็นธรรมชาติ

นิกายลัทธิธรรมปุณฺพริก สอนว่าความจริง 3 ประการคือ ความว่าง ความมีอยู่ชั่วคราว และความจริงที่เป็นกลาง ความจริงทั้งกล่าวนี้อยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง รวมทั้งในพระพุทธรูปเจ้าและสรรพสัตว์ทั้งหลายต่างกันว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงรู้อะไรทั้ง 3 ประการนี้แจ่มชัด

นิกายวิชัย สอนว่า จงงดเว้นการกระทำที่เป็นอกุศล กระทำแต่สิ่งที่เป็นกุศล และบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์นิกายนี้เป็นนิกายเดียวในมหายานที่มีความคล้ายคลึงกับพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมากที่สุด เพราะถือเอาพระธรรมวินัยเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

มหายานโดยทั่วไปสอนว่า การตรัสรู้ธรรมนั้นมีวิธีอยู่ 2 แบบ คือ การพึ่งอำนาจแห่งศีล สมาธิ ปัญญา โดยลำพังตนเอง และการพึ่งอานุภาพของพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์ให้ช่วยเหลือคุ้มครองปลอดภัยจากการรบกวนของหมู่มาร กิเลส และให้เข้าถึงโทริโดยง่าย¹

หลักคำสอนเป็นสิ่งที่พระพุทธรูปเจ้าตรัสรู้ถือเป็นสัจธรรม หรือกฎธรรมชาติที่มีอยู่ดั้งเดิมโดยพระองค์เป็นผู้ค้นพบและนำมาตรัสสั่งสอน คำสั่งสอนของฝ่ายเถรวาทเป็นคำสอนดั้งเดิมที่พระพุทธรูปเจ้าเคยตรัสรู้ โดยเน้นการพึ่งพาตนเอง และจะเป็นจริงเมื่อมีการปฏิบัติ แต่ฝ่ายมหายานซึ่งมีนิกายต่าง ๆ มาก คำสอนจะแตกต่างกันไปตามผู้ก่อตั้งนิกายที่ได้ให้ความสำคัญในหลักคำสอนหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง ที่พระพุทธรูปเจ้าตรัสรู้สั่งสอนไว้ และอรรถกถาจารย์เป็นผู้แต่งเพิ่มเติมในบางส่วน

¹ เสถียร โพนันทะ, ปรัชญามหายาน, หน้า 19

จะเห็นว่า ทั้งสองนิกายมีสิ่งที่ตรงกัน คือหลักธรรมที่ใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติ นั้น นำมาจากหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรง ซึ่งการให้ความสำคัญในหัวข้อธรรม และรายละเอียดปลีกย่อยนั้นมีข้อแตกต่างกัน เช่น ไตรลักษณ์ ญานตา ไตรสิกขา กุศลกรรมบถ 10 เป็นต้น

จ เปรียบเทียบพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้า คือ ศาสดาของพุทธศาสนาทั้ง 2 นิกาย นิกายดั้งเดิมคือเถรวาท ส่วนมหายานเป็นนิกายที่แตกต่างออกไปในภายหลัง เนื่องด้วยบุคลิกภาพของพระพุทธองค์ ประการหนึ่ง เพราะคณาจารย์ในนิกายมหายานเห็นว่าบุคลิกภาพและพระชนม์ชีพของพระองค์อยู่ในโลกุตระภาวะ ภาวะของพระพุทธองค์ทั้งนามและรูป คำรงอยู่ยั่งยืนไม่มีขอบเขต ประกอบกับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ได้มีบทบาทก่อให้เกิดความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าประเภท อาทิพุทธะ และชยานิพุทธะขึ้นในมหายาน อย่างไรก็ตามพระพุทธเจ้า ทั้ง 2 นิกาย จึงมีลักษณะร่วมที่เหมือนกัน คือความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าที่เป็นบุคคลธรรมดา หรือมานุสสพุทธะในมหายาน

เมื่อพิจารณาโดยทั่วไป จะพบว่าทั้งเถรวาทและมหายานจะมีจำนวนพระพุทธเจ้า มากมายมาแล้วในอดีต ของเถรวาทมีกล่าวพระนามไว้ในคัมภีร์พุทธวงศ์มีจำนวน 29 พระองค์ ซึ่งทั้งหมดจะมีลักษณะเป็นบุคคลธรรมดา หรือมีลักษณะเหมือนมานุสสพุทธะในมหายาน ส่วนของมหายาน ได้กล่าวพระนามไว้ในคัมภีร์ลลิตวิสูตรจำนวน 56 พระองค์ก็มีลักษณะ เป็นมานุสสพุทธะเช่นกัน นอกจากนี้ในคัมภีร์สังฆกรรมปุณฺณทริกสูตร ได้กล่าวพระนามไว้ 16 พระองค์ ในจำนวนนี้จะเป็นพระมานุสสพุทธะเพียง 1 พระองค์ ส่วน 15 พระองค์จะเป็นชยานิพุทธะ ซึ่งประทับอยู่ในพุทธเกษตรต่าง ๆ แต่ในขณะนี้ปัจจุบันฝ่ายเถรวาทจะมีพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว คือพระโคตมพุทธเจ้า ส่วนฝ่ายมหายานจะมีพระพุทธเจ้า มากมาย แม้จะมีพระศากยมุนี ซึ่งเป็นมานุสสพุทธะและเป็นองค์เดียวกับพระโคตมพุทธเจ้า ในเถรวาทแล้ว มหายานก็ยังมีพระอาทิพุทธะและพระชยานิพุทธะจำนวนมากมายซึ่งประทับ อยู่ในพุทธเกษตรต่าง ๆ ในโลกชาคฺอื่น ๆ แต่จะมีองค์ที่สำคัญ ๆ อยู่ 5 พระองค์ อาทิเช่น พระอมิตากะ พระไวโรจนะ พระอภิชัยภะ เป็นต้น

ลักษณะประจำของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ของทั้ง 2 ฝ่าย จะมีลักษณะเหมือนกันในเรื่อง มหาปรีชาลักษณะ ยกเว้นพระอาทิตย์พุทธะ และพระชยานิพุทธะที่อยู่ในฐานะสัมโลกกาย การที่พระพุทธเจ้ามีมหาปรีชาลักษณะก็เนื่องมาจากโคตรังเคยบำเพ็ญบารมีมาในอดีตชาติ เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ นอกจากนี้ทรงมีพระปรีชาหยั่งรู้ในสรรพสัตว์ สรรพสิ่ง อีกทั้งทรงมีพระปรีชาสามารถในด้านต่าง ๆ เห็นบุคคลธรรมคาทั่วไปที่จะมีได้ ลักษณะดังกล่าวได้แก่ การที่ทรงเป็นยูริ่งแจ่งโลก ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงมีศัพทญาณ เวสารัชชญาณ ทรงมีอิทธิปาฏิหาริย์ในการสั่งสอนพระธรรมและช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ และลักษณะประจำของพระพุทธเจ้าทั้ง 2 ฝ่ายรวมทั้งพระชยานิพุทธะ ที่อยู่ในฐานะสัมโลกกายก็ตามต่างก็เป็นยูริ่งแจ่งแน่วทางคัมภักดิ์ ช่วยเหลือมวลมนุษย์ให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวง จะโดยการให้ปฏิบัติตามหลักคำสอนเช่น อริยมรรค 8 ปฏิจตุสมุปบาท ไตรลักษณ์ ของฝ่ายเถรวาท หรือโดยการสวดค้อนวอน พร่ำภาวนา หรือทำการบูชาสักการะเหล่าพระพุทธเจ้าในพุทธเกษตรต่าง ๆ ของมหายานก็ตาม

พระพุทธเจ้าในเถรวาทจะแตกต่างกับในมหายานเด่นชัดในเรื่องทรงเป็นบุคคลธรรมดาที่ทรงบำเพ็ญบารมีมาในอดีตชาติ และทรงบำเพ็ญเพียรแสวงหาหนทางเพื่อตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า ความเป็นพุทธะของพระพุทธเจ้าในเถรวาทจะเกิดขึ้นได้ด้วยอำนาจแห่งบารมีธรรมที่ไค้สะสมมาในระยะเวลาอันยาวนาน และจะต้องสร้างบารมีมาจนเต็มเปี่ยมจนสามารถที่จะตื่นจากกิเลส มีปัญญาแจ่งในอริยสัจ 4 ตรัสรู้สัจธรรมต่าง ๆ ได้ด้วยคุณธรรมเหล่านี้เป็นพื้นฐานคือ ปัญญา ศรัทธา และวิริยะ ทำให้เกิดมีพระพุทธเจ้าในเถรวาทเป็น 3 ประเภท คือ ปัญญาธิกะพุทธเจ้า ศรัทธาธิกะพุทธเจ้า และวิริยาธิกะพุทธเจ้า นั่นคือพระพุทธเจ้าในเถรวาทจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ จะต้องบำเพ็ญบารมีมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ตามกำลังคุณธรรมที่ต่างกันไปคือ ปัญญา ศรัทธา และวิริยะ ส่วนพระพุทธเจ้าในมหายาน ซึ่งโดยทั่วไปจะหมายถึง พระชยานิพุทธะนั้น เกิดจากอำนาจฌานของพระอาทิตย์พุทธะ ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าองค์แรกที่อุบัติขึ้นมาพร้อมกับโลกและเป็นพ่อเกิดของพุทธะต่าง ๆ อีกประการหนึ่งที่แตกต่างกันคือ แหล่งที่ประทับของพระพุทธเจ้าในเถรวาทจะปรากฏอยู่ในโลกชาตุนีเท่านั้น แต่ของมหายานจะมีพระพุทธเจ้าปรากฏอยู่ในเขตแดนที่เรียกว่า พุทธเกษตร ซึ่งมีอยู่ในโลกชาตุนีอื่น ๆ

สรุปได้ว่าพระพุทธเจ้าทั้ง 2 นิกาย มีลักษณะเหมือนกันที่จำนวนมาก มีลักษณะประจำพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์เหมือนกัน ยกเว้น อาทิพุทธะ ขยานิพุทธะ ส่วนที่ต่างกันออกไปคือ การเป็นบุคคลธรรมดา บุคคลในประวัติศาสตร์ของพระพุทธเจ้าในเดรวาทและแหล่งที่ประทับของพระองค์ที่จะปรากฏอยู่ในโลกชาตินี้

จากการศึกษาค้นคว้าก็จะเห็นได้ชัดเจนว่า พระพุทธเจ้าในเดรวาทนั้นถึงบุคคลผู้เคยบำเพ็ญบารมีมานาน และได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีตว่าต่อไปจะไต่ตรัสรู้บุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากนั้นบุคคลผู้ได้รับการพยากรณ์ก็จะมีจิตตั้งมั่นที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และบำเพ็ญบารมีต่อมาอีกเป็นเวลานานจนกระทั่งถึงชาติสุดท้ายที่จะตรัสรู้ หลังจากที่ได้อบำเพ็ญบารมีมาอย่างสมบูรณ์แล้วในชาตินี้ บุคคลผู้นั้นจะประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ หรือที่เรียกความหาปริสลักษณะ 32 ประการ อันเป็นผลจากการบำเพ็ญบารมีมาอย่างเต็มเปี่ยม หลังจากที่ได้ออกแสวงหาทางหลุดพ้น ได้มีการใคร่ครวญธรรมะต่าง ๆ อย่างพิถีพิถัน และได้อธิษฐานความเพียรเพื่อการตรัสรู้ จากนั้นเมื่อถึงกาลตรัสรู้ อันเป็นกาลที่บุคคลผู้นั้นได้รู้แจ้งในญาณ 3 อย่าง คือ

- 1 บุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือ การระลึกชาติได้ นับชาติไม่ถ้วน
- 2 จุตูปปาตญาณ คือ มีจักขุทิพย์ รู้การจุติและการเกิดของสัตว์
- 3 อาสวักขยญาณ คือ รู้ถึงทางดับไม่เหลือแห่งอาสวะทั้งหลาย

หลังจากนั้นก็ไต่ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงได้รับยกย่องว่าเป็นอัครวิฆเนนุษย์ในโลก นอกจากนี้พระองค์ยังประกอบด้วยพุทธคุณต่าง ๆ ทศพลญาณ เป็นอาทิ ส่วนสิ่งที่พระองค์ตรัสรู้คือ อริยสัจ 4 และมีขนิมปาฏิปาตหรือมรรค 8 เมื่อพระองค์เข้าถึงอนุปาทิเสสนิพพาน คือดับกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือแล้วก็จะไม่มีการกลับมาเกิดใหม่

พุทธศาสนิกฝ่ายเถรวาท จะเคารพบูชาพระพุทธเจ้าด้วยการปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระองค์ เพื่อความสงบสุข ความเจริญก้าวหน้าของชีวิต และเพื่อหลุดพ้นจากสังสารวัฏในที่สุด

ในมหายานพระพุทธเจ้าจะแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ พระอาทิพุทธะ พระชยานิพุทธะ และพระมานุสสพุทธะ พระอาทิพุทธะนั้นถือว่าอุบัติขึ้นมาพร้อมกับโลก ส่วนพระชยานิพุทธะและพระมานุสสพุทธะนั้นสำเร็จด้วยอำนาจฌานของพระอาทิพุทธะ สำหรับพระมานุสสพุทธะ ซึ่งตรงกับเถรวาท คือ มีการประสูติ ตรีสุ และปรินิพพาน สำหรับพระมานุสสพุทธะก็มีลักษณะกายเป็น 3 อย่าง คือ นิรมาณกาย ธรรมกาย และสัมโภคกาย พระมานุสสพุทธะจะไม่มีการเกิดใหม่ เพราะการดับของพระองค์เป็นการเข้าถึงนิพพาน ซึ่งถือว่าเป็นการเข้าไปอยู่ร่วมกับพระอาทิพุทธะ เปรียบได้เช่นเดียวกับผู้นำเพื่อความคิดเมื่อตายไป ได้เข้าอยู่ร่วมกับมหาพรหมตามลัทธิของพราหมณ์ แต่บางนิกายที่เชื่อว่า มานุสสพุทธะมาจาก ชยานิพุทธะจะมีความเชื่อว่า เมื่อพระมานุสสพุทธะนิพพานแล้วก็จะสถิตอยู่ในดวงสวรรค์คอยช่วยเหลือสรรพสัตว์ ส่วนคุณสมบัติอื่น ๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วของพระมานุสสพุทธะก็ไม่ต่างไปจากคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าในเถรวาท ศาสนิกของมหายานล้วนใหญ่โตให้ความเคารพสักการะแก่พระชยานิพุทธะมากกว่าพระมานุสสพุทธะและอาทิพุทธะ โดยมุ่งหวังความช่วยเหลือจากพระชยานิพุทธะทั้งหลายจำนวนมากมายที่สถิตอยู่ในพุทธเกษตร ดังที่สุชาวดีวุฒิสถูกรกล่าวไว้ว่า "ท่านทั้งหลายจงเชื่อฟังธรรมบรรยายนี้ อันประกาศซึ่งคุณเป็นอนันต์อันใดนามว่า ได้รับความคุ้มครองแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง"¹

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ สุชีพ ปุณฺณภาพ, พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน (กรุงเทพฯ นคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2516), หน้า 19